

IDR

Institutul Diplomatic Român

www.idr.ro

POLICY PAPER

Seria Policy Paper
cuprinde texte bazate
pe surse publice.
Opiniile exprimate
reprezintă punctele
de vedere ale
autorilor.

Institutul Diplomatic Român

Policy Paper nr. 30 / 2022

România într-o lume periculoasă.
sfârșitul iluziilor

Alexandru Lăzescu

ISSN 2285 – 8938
ISSN-L 2285 – 8938

București 2022

România într-o lume periculoasă. Sfârșitul iluziilor

Alexandru Lăzescu

Sunt semne clare că ne aflăm într-o perioadă de trecere către o nouă ordine mondială; cât timp va dura tranziția, cât de accidentat și de periculos va fi traseul și cum vor arăta în final noul peisaj geopolitic și societatea sunt marile întrebări ale momentului.

Preambul

În primul deceniu post-comunist, sentimentul dominant în spațiul public românesc era teama de a nu rămâne într-o zonă gri, între spațiul occidental și cel post-sovietic, dominat de Rusia. În deceniul următor, dominantă a fost exuberanța acceptării noastre în spațiul transatlantic prin intrarea țării în NATO și Uniunea Europeană. Pe parcursul celui de-al treilea deceniu post-comunist și mai ales acum, când am intrat deja în cel de-al patrulea, atmosfera tinde să se schimbe din nou: revin, într-un fel, temerile din primul deceniu. Deși încă mulți persistă în regimul de pilot automat, convinși că integrarea transatlantică ne ferește de incertitudini, adevărul este că astfel de ancore devin fragile sub impactul marilor turbulențe geopolitice. Cert este că ceea ce se va întâmpla în spațiul exterior României, în Europa și în plan global, ne va influența în mod decisiv destinul, așa cum s-a întâmplat întotdeauna în istorie.

Deocamdată suntem într-o fază nebuloasă, dominată de semne de întrebare și de tot mai puține date certe în ceea ce privește potențialele reasezări geopolitice pe vechiul continent și pe plan internațional. În analizele sale din *Geopolitical Futures*, George Friedman crede că vom asista în continuare la o „selectivitate tot mai mare a implicării americane pe plan global, în ciuda retoricii contrare”. Ceea ce înseamnă că alte națiuni, prieteni sau adversari ai Statelor Unite, deopotrivă, își vor „recalibra acțiunile” încercând să răspundă la astfel de provocări, de unde va rezulta un climat general de incertitudine. După precipitata și dezastruoasa retragere americană din Afganistan, care i-a luat prin surprindere pe aliații din NATO, a urmat semnarea acordului trilateral AUKUS între Australia, Marea Britanie și Statele Unite. Pe lângă faptul că

a provocat o deteriorare severă a relațiilor dintre Washington și Paris (care a pierdut astfel un contract de zeci de miliarde de dolari cu Australia pentru producția de submarine), acesta poate fi interpretat și ca o reorientare a Americii predominant către Regatul Unit, o consolidare a axei anglo-saxone, în dauna legăturilor cu o Uniune Europeană tot mai ostilă și mai reticentă în a i se asocia în competiția geopolitică unde adversarul este China. Sigur, în contextul noului peisaj geopolitic nu este o surpriză faptul că zona Asiei de Sud Est este prioritară pentru americani și că Europa trece ca interes în plan secund. Însă nu este deloc o veste bună pentru țări ca România, Polonia sau țările baltice, care se tem că asta ar putea determina o reconfigurare a ecuației de securitate de pe continent în contextul unei posibile înțelegeri între UE și Rusia.

O analiză a evoluțiilor majore care vor marca în viitor destinul României trebuie să plece de la un tablou realist al situației actuale, pe plan intern, dar mai ales din perspectivă externă, cu trimitere la Uniunea Europeană; apoi trebuie analizat un plan geopolitic mai larg. Una dintre problemele de care se lovește un astfel de demers este o încremenire într-un fel de nou limbaj de lemn. Astfel, problemele majore cu care se confruntă UE și în general lumea occidentală să ajungă să fie ignorate sau tratate într-un registru în care domină șabloane de discurs privind ordinea internațională liberală și credința cu privire la sanctitatea unor sfere de influență, la performanțele inerent superioare ale guvernărilor în cadrul democrațiilor liberale și a definiției asociate valorilor europene.

Trebuie să recunoaștem că forțele disruptive care acționează în exterior sunt formidabile. Surpării accelerate a punților transatlantice li se adaugă impactul coroziv al noii revoluții culturale progresiste (în esență neo-marxistă) care atacă și tinde să dizolve reperele fundamentale ale societăților occidentale, mai ales a celei americane. Idei, concepte pe care le credeam definitiv impuse și asimilate, la care visam când ne aflam de partea cealaltă a Cortinei de Fier, precum libertatea de expresie, piața liberă, competiția intelectuală bazată pe criterii obiective, au ajuns între timp să fie în mod explicit contestate. Toate sunt evoluții deloc liniștitoare care vin și pe fondul unei reale crize de *leadership*, pe ambele maluri ale Atlanticului.

Tabloul mutațiilor disruptive globale este însă mult mai amplu. Trebuie completat, de pildă, cu impactul major al noilor tehnologii, de la rețelele sociale la *Inteligența Artificială*, de la *cripto-monedele* și fenomenul *FinTech* care amenință serios sistemul bancar tradițional la *Revoluția Industrială 4.0* și *Internet of Things*. Toate ridică enorme semne de întrebare în privința dispariției unui număr impresionant de locuri de muncă, un fenomen care generează instabilitate. Deși părerile sunt împărțite în această privință, sunt voci mai optimiste care cred

în capacitatea de adaptare la această nouă realitate; totuși, nu pot fi ocolite îngrijorările legitime. Yuval Harari¹ vorbește despre tendința ca oamenii să devină „dispensabili”, iar Henry Kissinger avertizează că „filosofic, intelectual, sub toate aspectele, omenirea nu este pregătită pentru provocarea reprezentată de *Inteligența Artificială*”².

Radiografie de etapă: starea României, starea Uniunii Europene

România se confruntă cu provocări și pe plan intern. Nu e vorba neapărat de crizele politice pentru că astfel de crize sunt peste tot. Mai preocupante par să fie două alte chestiuni: 1. deficitul instituțional, o administrație la nivel central și local greoaie, supradimensionată, inefficientă, chiar dacă sunt și unele segmente reformate sau administrații locale care funcționează decent; 2. o economie în general necompetitivă, dacă facem abstracție de corporațiile străine precum cele din industria auto sau din industria bancară; consecința este că modelul de creștere economică pe consum pe care s-a marșat intens duce la dezechilibre în privința balanței schimburilor externe. Cea din urmă a fost negativă, -4,2% din PIB în 2019 și -4,4% în 2020 (spre comparație în 2020 cifrele au fost +6,9% pentru Cehia, +6,8% pentru Polonia sau +1,7% pentru Bulgaria). Legat de acest ultim aspect trebuie spus că mult lăudata industrie IT lucrează în general mai mult în regim de servicii externalizate, cu o valoare adăugată mică. Sunt și progrese din acest punct de vedere, însă e vorba de probleme structurale așa că e nevoie de timp pentru a îmbunătăți situația.

Lucrurile nu stau foarte bine nici în plan extern. O problemă serioasă cu care ne confruntăm este aceea că în continuare există în interiorul UE reticențe majore față de România și Bulgaria. Cele două țări se află din 2007 într-un regim de monitorizare MCV și sunt excluse din Schengen, cel puțin în cazul României din rațiuni, în bună măsură, artificiale. Asta nu înseamnă că nu sunt multe critici legitime, însă în ciuda explicațiilor de natură tehnică oferite, este clar că sunt mai degrabă alte rațiuni profunde, confirmate în discuții informale cu analiști occidentali. Cum ar fi, de pildă, *reticența* Germaniei. Motivele sunt de natură istorică, dar țin și de maniera puțin inspirată în care Bucureștiul a gestionat relația cu Berlinul din 1990 încoace. Apoi, deși a aplicat încă din 2004, România nu a reușit să fie primită în Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, o organizație de elită a statelor dezvoltate, însumând 38

¹Yuval Noah Harari, „21 Lessons for the 21st Century”, New York, Spiegel & Grau, 2018.

²Henry Kissinger, „How the Enlightenment Ends” în *The Atlantic*, 2018.

de membri. Din UE doar România, Bulgaria și Croația nu fac parte din OCDE. Există mai mulți factori care explică acest eșec, între care și unii care nu țin de noi. Însă nu putem să nu luăm act și de faptul că nu am reușit să excelăm în materie de diplomație economică și culturală, elemente cheie prin care o țară ca România își poate îmbunătăți percepția externă.

De fapt, în Europa Occidentală pare să existe chiar un regret mai larg privind acceptarea prea grăbită în Uniunea Europeană a țărilor din Est. O opinie exprimată explicit de către fostul președinte francez, François Hollande, într-un interviu pentru *Le Monde*; acordat cu puțin înainte de finalul mandatului său, a considerat, probabil, că poate ieși din constrângerile limbajului diplomatic. Și la Berlin există voci nemulțumite care spun, desigur, nu la nivel oficial, că aderarea țărilor din Europa de Est a complicat relațiile cu Federația Rusă.

În mod firesc nu putem să nu legăm viitorul României de cel al Uniunii Europene. O abordare de așteptat, cu care e greu să nu fii de acord. Destinul Europei și destinul nostru, în acest context, depind de cel al lumii occidentale în ansamblu. În ceea ce privește atmosfera din interiorul UE, chiar înainte de criza pandemică, suntem foarte departe de entuziasmul debordant care domnea la începutul anilor 2000. Atunci, politologul bulgar, Ivan Krastev, spunea că Uniunea Europeană nu are vecini, ci doar viitori membri. Peisajul european este unul complicat. Preocupările privind securitatea ale unor țări de pe frontul estic sunt considerate chestiuni periferice în sudul continentului. La fel relațiile cu Statele Unite. În timp ce în Europa de Vest, de pildă în Franța și Germania, opinia publică este una ostilă Americii, în majoritatea fostelor țări comuniste, percepția asupra Statelor Unite este una semnificativ pozitivă.

Deloc surprinzător, un sondaj *Pew Research* din 2015 releva că singurele state membre *NATO* în care opinia publică sprijinea în majoritate intervenția pentru apărarea unui aliat, în baza *Articolului 5*, erau cele de peste Ocean: Canada (53%) și Statele Unite (56%). Un altul mai recent, din 2020, ilustrează o combinație aparent paradoxală între încrederea europenilor în *NATO* și reticența masivă față de obligația de a onora prevederile *Articolului 5*. „În ciuda percepției în mare parte favorabilă a organizației în rândul statelor membre, există o reticență larg răspândită față de îndeplinirea angajamentului de apărare colectivă reprezentat de *Articolul 5* din tratatul fondator al *NATO*. La întrebarea dacă țara lor ar trebui să apere un aliat împotriva unui potențial atac din partea Rusiei, o medie de 50 de procente a populației din 16 state membre *NATO* spun că țara lor **nu ar trebui să apere un aliat**, comparativ cu 38 de procente

care spun că țara lor ar trebui să apere un aliat împotriva unui atac rusesc”³. Motivul este însă relativ simplu. Europeanii se așteaptă, în proporție de 60 de procente (vs. 29 de procente) ca Statele Unite să apere un aliat NATO atacat de Rusia. Puse cap la cap, aceste cifre explică de ce proiectul *Armatei Europene* are șanse minime să devină unul cu adevărat relevant și de ce țările din Est se bazează în mod serios doar pe Statele Unite în chestiuni legate de securitate.

De altfel, relația cu Federația Rusă creează diviziuni majore pe continent. Atunci când vine vorba de Franța, în primul rând din cauza ostilității față de Statele Unite, dar mai ales în cazul Germaniei, unde percepția favorabilă a Rusiei are o dimensiune specială. Un sondaj de acum câțiva ani citat de *Der Spiegel* releva că aproape jumătate dintre germani „nu se văd neapărat ca parte a Occidentului, ci mai degrabă ca o punte între Occident și Rusia”⁴. Un fel de *Mare Elveție*. Ultima descriere plastică aparține lui Carlo Masala, profesor de relații internaționale la *Bundeswehr University* din Munchen. Masala mai spune că, deși nu o recunoșc explicit, pentru mulți din *establishment*-ul german, relațiile cu Moscova vor fi întotdeauna mai importante decât cele cu țările din Europa de Est. După cum sublinia de altfel și Anneli Ute Gabanyi într-un interviu acordat revistei *22*⁵, „Cancelarul de Fier, Otto von Bismarck, este figura emblematică pentru o politică de colaborare cu Federația Rusă în detrimentul unei politici externe comune a Uniunii Europene, după modelul tratatului secret «de reasigurare» încheiat între Germania și Rusia în 1887”.

Cert este că indiferent cum privim lucrurile, o analiză realistă a situației, mai ales în contextul rolului major pe care îl joacă Germania în UE, scoate în evidență niște adevăruri neplăcute pentru țările din Europa de Est. Mai ales dacă luăm în calcul Brexitul și demersul *Europei Suverane* și a planurilor privind o viitoare armată europeană, susținut activ mai ales de către Franța. Numai că UE are nevoie de cel puțin 30-40 de ani pentru a fi în stare să-și asigure singură securitatea, crede Carlo Masala. Poate e o estimare exagerată însă alta este problema majoră în cazul în care UE ar dori sau ar fi nevoită să-și asigure singură securitatea, fără sprijin american. Este vorba de pacifismul adânc implantat pe vechiul continent. În anii '80, în plin Război Rece, în Germania de Vest era la modă sloganul „Better Red than Dead” (Mai bine roșu decât mort). În prezent capătă tot mai mare tracțiune la Berlin un curent care

³Pew Research, „NATO Seen Favorably Across Member States - Many in member countries express reservations about fulfilling Article 5’s collective defense obligations”, https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/nato-seen-favorably-across-member-states/?mod=article_inline.

⁴Alexandru Lăzescu, „Cum se raportează Germania la Europa de Est, Rusia, China și relațiile transatlantice” în *Revista 22*, <https://revista22.ro/opinii/alexandru-lazescu/cum-se-raporteaza-germania-la-europa-de-est-rusia-china-si-relatiile-transatlantice>.

⁵*Ibidem*.

militează pentru renunțarea unilaterală a țării la armele nucleare instalate pe teritoriul său, mai ales acum, când *Verzii* care îl susțin au intrat în noul guvern Olaf Scholz, iar co-liderul lor, Annabela Baerbock, a devenit ministru de externe în cabinet. Este o inițiativă cu un impact negativ important asupra arhitecturii de securitate de pe continent, arhitectură care deocamdată ne asigură și nouă protecția.

O altă problemă reală evitată complet în discuțiile din spațiul public este aceea că la nivel politic, și în general la nivel de societate, în România nu se discută mai deloc despre sensul în care ar trebui să se îndrepte ceea ce numim *proiectul european*: ne dorim o Uniune Europeană federală, ai cărei adepți să militeze pentru o *adâncire a integrării*, în care guvernele naționale să devină, ca autoritate, un fel de *consilii județene* sau dorim una care să fie o *asociere de state suverane*? Nu este deloc o întrebare tehnică minoră, ci o chestiune esențială. Se vede asta nu doar din actualul conflict dintre Comisia Europeană și Polonia, ci și din retorica și poziționările suverane ale unora dintre principalii actori din campania prezidențială din Franța, aflați atât la dreapta, cât și la stânga spectrului politic⁶. În acest punct ajungem în mod firesc la discuția privind *Viitorul Europei*, aflată de altfel pe agenda Bruxelles-ului unde este obiceiul de a face echivalența, evident abuzivă, între Europa și UE. După respingerea proiectului Constituției UE s-a mers pe direcția federalistă *pe sub masă*, pas cu pas. Este ceea ce acuză adepții unui proiect european care să rămână în esență o *uniune de state suverane*. Iar dacă ne uităm la tabloul momentului, varianta federalistă nu are deloc un suport popular consistent. Sondajele recente, posibil influențate și de criza pandemică, relevă că doar 36 de procente dintre francezi au încredere în UE (pe ansamblul UE media este de 49 de procente) deși, este important de precizat, majoritatea cetățenilor din statele membre nu doresc ieșirea din UE.

Deși recunosc pragmatic beneficiile aduse de Uniune, europenii nu se simt deloc legați afectiv de aceasta, după cum relevă un sondaj din 2018 comandat de publicația economică germană *Handelsblatt*⁷. Ideea unei integrări aprofundate cu o delegare sporită de atribuții către Comisia Europeană este departe de a fi una populară. O astfel de formulă se bucura de cel mai mare sprijin în Germania, unde ajungea la 29 de procente, în Franța era de 21 de procente, în timp ce în Suedia (10 procente) era chiar mai nepopulară decât în Marea Britanie (12 procente) care nici nu mai era membru al UE.

⁶Alexandru Lăzescu, „Polonia vs UE” în *Newsweek România*, <https://newsweek.ro/opinii/polonia-vs-ue>.

⁷Alexandru Lăzescu, „De ce nu iubesc europenii Uniunea Europeană?” în *Newsweek Romania*, <https://newsweek.ro/opinii/de-ce-nu-iubesc-europenii-uniunea-europeana>.

Conform unui sondaj din octombrie 2021 realizat în România⁸, sprijinul pentru o UE federală era de doar 19 procente. Un alt detaliu semnificativ este acela că respondenții au fost de părere, în proporție de 64 de procente, că „România trebuie să își susțină mai puternic interesele naționale, chiar atunci când nu se potrivesc cu ale partenerilor din UE”. E relevant și faptul că atunci când au fost întrebați ce identitate își asumă doar foarte puțini dintre cetățenii din statele membre au menționat-o primordial pe aceea de *european*. Legătura emoțională creată prin apartenența la o națiune rămâne una extremă de solidă din punct de vedere identitar. Iar tensiunile în creștere din interiorul Uniunii, de natură economică și culturală, indică faptul că este foarte puțin probabil ca sprijinul pentru un model federal să crească pe termen mediu, cel puțin. Dimpotrivă.

Natura actualei competiții geopolitice

Puțini se îndoiesc de faptul că perioada marcată de *Pax Americana* a ajuns la un punct final și am intrat în alta care va fi dominată de competiția între Statele Unite și China în care, într-o formă sau alta, vor fi implicați și alți actori. Pentru unele state precum Rusia, Iran, Coreea de Nord, pe de o parte sau Japonia, Marea Britanie sau Australia pe de alta, poziționarea este destul de limpede, deși istoria ne-a oferit în trecut și multe surprize. În alte cazuri, între care în mod notabil este și UE, lucrurile nu sunt, cel puțin pe moment, chiar clare. Poate pentru unii pare surprinzător, dar în Europa au fost destule voci, de la Angela Merkel la Emmanuel Macron și Josep Borrell, care au avansat ideea că Uniunea ar trebui să rămână neutră în această dispută. Însă oricum, într-un cadru mai larg, discuția se duce inevitabil către o analiză asupra felului în care va arăta influența, ponderea economică și politică a Occidentului, într-o lume pe care a dominat-o timp de 500 de ani, dar care acum își schimbă în chip major arhitectura geopolitică, pe dimensiuni multiple: în plan ideologic, geopolitic, militar, geoeconomic, tehnologic.

Cum definim această nouă etapă? Intrăm aici într-un teritoriu care stârnește numeroase și intense controverse. Istoricul Niall Ferguson nu are deloc rețineri să vorbească despre un *Război Rece 2.0* care în opinia sa este unul nu doar inevitabil, ci și dezirabil pentru că „va scoate Statele Unite din complezență prin efortul de a nu pierde cursa cu China în domeniile inteligenței artificiale, computerelor cuantice și altor tehnologii strategice cruciale”⁹. Alții,

⁸*Barometrul de Securitate a României*, LARICS și ISPRI, 01-10 octombrie 2021.

⁹Niall Ferguson, „The Politics of Catastrophe”, Penguin Press, 2021.

speriați probabil de reîntoarcerea la perioada care s-a încheiat în 1990, se grăbesc să rejeteze ideea unui *Război Rece 2.0*, căutând alternative mai liniștitoare. De pildă, Uri Friedman observă cu un ochi critic că administrația Biden, în ciuda unei schimbări semantice, prin înlocuirea termenului de *great-power competition*, utilizat în perioada lui Donald Trump pentru a descrie relația cu China cu acela de *strategic competition*, nu face decât să urmeze în realitate aceeași linie de abordare cu cea a fostului președinte. Friedman crede că mult mai dezirabilă ar fi viziunea alternativă de *intervulnerability*, formulată de Jairus Grove, directorul *Hawaii Research Center for Futures Studies*¹⁰, în care toate țările, în ciuda rivalităților dintre ele, cooperează pentru a combate provocările comune.

La conferința *The World Order After Covid-19*, organizată de *Kissinger Center for Global Affairs*, au fost multe voci care au ținut să avertizeze asupra pericolului reprezentat de un nou *Război Rece*. Printre ele, Eric Schmidt, fost președinte *Google*, care a pledat pentru un tip de „parteneriat în rivalitate, în care cele două națiuni ar fi în competiție și ar colabora simultan, așa cum o fac Apple și Samsung, de ani întregi”. În timp ce profesorul Graham Allison, de la Harvard, a făcut o paralelă istorică privitoare la relația duală dintre dinastia Song și Regatul Liao. Toate sunt apeluri rezonabile și dezirabile la o cooperare parțială care să tempereze competiția dintre cele două superputeri; la fel și cel pentru o relație predictibilă și o colaborare pentru întărirea instituțiilor de guvernare globală. Doar că, observă Niall Ferguson, „Partidul Comunist Chinez nu este Samsung și cu atât mai puțin Regatul Liao” și toți cei care avansează astfel de viziuni alternative nu par să se întrebe dacă și China este interesată de acest model. Precizând că atunci când, începând din 2019, a vorbit la diverse conferințe internaționale despre *noul Război Rece*, nici unul dintre participanții chinezi nu l-au contrazis. În mare, vedem aici o viziune de tip *Chamberlain* prevalentă în rândul elitelor occidentale: parte din cauza triumfalismului liberal care a dominat gândirea strategică în Vest după prăbușirea Uniunii Sovietice, parte din rațiuni ideologice; alte cauze au fost: credința în superioritatea, prin definiție, a modelului democrației liberale în fața oricărei alternative și inevitabilitatea progresului, teama că astfel se va ajunge la decesul globalismului în accepțiunea sa actuală, spaima, de înțeles, a riscurilor majore pe care le incumbă o astfel de competiție geopolitică. Numai că asta nu înseamnă că există o soluție miraculoasă.

Ne place sau nu, ambițiile, dorința de putere și de dominație, resentimentele, ca expresie a unor elemente fundamentale care definesc natura umană, chiar dacă au fost reprimare parțial

¹⁰Uri Friedman, „The Dueling Ideas That Will Define the 21st Century” în *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2021/11/joe-biden-foreign-policy/620654/>.

în Vest (sau mai degrabă sunt rezultatul epuizării, oboselii acumulate în ultima jumătate de mileniu de dominație a lumii) există și în alte părți ale planetei, mai ales în China. Forțele structurale care au stat întotdeauna în istorie la baza conflictelor dintre marile puteri fac inevitabilă rivalitatea dintre Statele Unite și China, scrie John Mearsheimer în *Foreign Affairs*¹¹. „Majoritatea americanilor nu recunosc că Beijingul și Washingtonul acționează în fond după același «playbook» deoarece cred că Statele Unite sunt o democrație nobilă care acționează diferit față de țările autoritare, cum ar fi și China. Dar nu așa funcționează politica internațională. Toate marile puteri, fie ele sau nu democrații, nu au de ales, trebuie să concureze pentru putere în cadrul unui joc de sumă zero. Acest imperativ a motivat ambele superputeri în timpul Războiului Rece. Îi motivează astăzi și pe liderii chinezi și lucrurile ar sta la fel chiar dacă China ar fi o democrație”.

Există patru mari posibile erori de interpretare în ceea ce privește natura și contextul actualei competiții geopolitice, pe care unii, ca Niall Ferguson, o văd ca un *Război Rece 2.0* în timp ce alții, dimpotrivă, speriați de posibilele consecințe resping categoric aserțiunea. Prima este aceea de a o privi, așa cum procedează administrația Biden și cu mai puțin entuziasm europenii, în cheie ideologică, drept o bătălie între țări democratice și regimuri dictatoriale, între *Bine* și *Rău*. A doua, privită în contextul celei anterioare, este de a considera că globalizarea, în forma sa actuală, este ireversibilă și că prezentul sistem de aranjamente și instituții internaționale, evident disfuncțional, poate fi deparat și făcut să opereze eficient. A treia este aceea de a scoate în evidență dimensiunea militară a competiției, de unde și îngrijorarea că dintr-un *Cold War* s-ar putea ajunge la *Hot War*, ignorând complexitatea unei confruntări în care latura geo-economică și impactul tehnologiei joacă un rol esențial. În fine, ultima eroare este aceea de a ignora complet amploarea majoră a problemelor din interiorul societăților occidentale. America este măcinată în interior de ceea ce unii numesc chiar aproape un război civil, iar Vestul în ansamblu se află sub asaltul unei revoluții culturale radicale.

Într-un articol din *Foreign Affairs*¹², Nadia Schadlow explică ce stă la baza acestei viziuni existente în Statele Unite, dar și în ansamblul spațiului occidental, care pleacă de la premisa inevitabilului triumf al ordinii internaționale liberale. „De la sfârșitul Războiului Rece, majoritatea factorilor de decizie din SUA au întreținut un set de iluzii despre ordinea mondială. În chestiunile critice, ei au văzut lumea așa cum și-ar dori să fie și nu cum este cu adevărat”.

¹¹John J. Mearsheimer, „The Inevitable Rivalry - America, China, and the Tragedy of Great-Power Politics” în *Foreign Affairs*, 2021.

¹²Nadia Schadlow, „The End of American Illusion” în *Foreign Affairs*, 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/americas/2020-08-11/end-american-illusion>.

Această lume ideală este una în care ar urma să domnească valorile liberale și în care instituțiile globale ar fi puse în centrul cooperării internaționale, o opțiune dezirabilă, dar într-un sever contrast cu realitatea.

Una dintre probleme este chiar erodarea atractivității și legitimității modelului democrației liberale occidentale. Crizele politice frecvente din Occident, tensiunile interne, deteriorarea relațiilor transatlantice oferă în permanență argumente criticilor democrației liberale, o oportunitate de care Rusia și China, în mod previzibil, profită. Un articol de opinie al agenției oficiale chineze de știri, *Xinhua*, intitulat sugestiv „Democrația luminată chineză pune Occidentul la umbră”, susține că Vestul este în derivă, în timp ce sistemul chinez „promovează armonia și unitatea socială; diviziunile și nesfârșitele tensiuni politice, scandalurile” fiind „consecințe inevitabile ale democrației occidentale”¹³. Paradoxal, adversarii Statelor Unite primesc o consistentă mână de ajutor chiar de la mass-media occidentale, cu precădere cele americane¹⁴. Iar această impresie s-a accentuat masiv între timp. Cum te aștepti să fii privit în exterior atunci când mass-media de referință, cu acoperire globală, *CNN*, *The New York Times* sau *Washington Post* repetă permanent, din rațiuni strict ideologice și pentru consumul politic intern, narațiuni ca aceea că în Statele Unite există un „rasism sistemic”.

În paralel, există un scepticism în creștere în privința supraviețuirii globalizării în forma în care arată ea astăzi. Tensiunile în creștere de pe plan internațional, cauzate de competiția dintre America și China și de unele resentimente care ies la suprafață într-o lume multipolară, inerent instabilă, accentele de nemulțumire populară în creștere din interiorul țărilor occidentale, explozia conflictelor tribale (Etiopia, a doua țară ca populație din Africa, este cel mai recent exemplu), presiunile migraționiste, tendințele protecționiste și ele în creștere și impactul pandemiei de Covid-19, sunt tot atâtea explicații. Sunt destule motive care o fac pe Nadia Schadlow să susțină că asistăm la *Sfârșitul Globalismului*¹⁵. În opinia sa, trei elemente vor fi cele care vor sta de acum încolo în centrul relațiilor internaționale în dauna abordărilor și instituțiilor multilaterale globale: „primatul statelor naționale, alianțele regionale și aranjamentele bilaterale”. Recentele acorduri QUAD sau AUKUS, dar și maniera în care

¹³XINHUA, „Enlightened Chinese democracy puts the West in the shade”, http://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpcnationalcongress/2017-10/17/content_33364425.htm.

¹⁴Alexandru Lăzescu și Octavian Manea – „Poate rezista modelul democrației liberale sub asaltul tendințelor disruptive globale?”, în Valentin Naumescu, Raluca Moldovan (coord.), *Tensiunea Liberal-Iliberal pe Agenda Globală*, Presa Universitară Clujeană, 2019, pp. 142-144.

¹⁵Nadia Schadlow: „The End of Globalism”, *National Conservatism Conference II*, <https://youtu.be/nazW9Cgssn4>.

operează China cu acorduri bilaterale în Africa, Asia și America de Sud în cadrul giganticului proiect *BRI (Belt and Road Initiative)*, ilustrează aceste aspecte.

În ceea ce privește maniera în care este privită în Vest dimensiunea militară a competiției geopolitice, aspect extrem de relevant din perspectiva NATO și a conflictelor din imediata noastră apropiere, Ross Babbage în *The Standpoint*¹⁶ face o observație esențială din punct de vedere conceptual. Aceea că Occidentul înțelege complet distorsionat esența strategiei adoptată de Rusia și China în confruntarea dintre cele două părți. În cultura strategică din spațiul occidental există o distincție clară între *pace* și *război*. „Or, acest lucru este semnificativ diferit față de concepția adoptată de către regimurile de la Moscova și Beijing, care consideră că lupta lor cu Occidentul și partenerii săi este una existențială, continuă și, în prezent, abordată în primul rând prin mijloace politice. Una dintre cele mai clare explicații ale acestui mod de gândire apare în volumul «Războiul fără restricții» din 1999, scris de doi colonei în serviciul Armatei de Eliberare a Poporului, Qiao Liang și Wang Xiangsui”. Henry Kissinger sintetizează în volumul *On China* esența acestei strategii inspirată, fără îndoială, din concepția lui Sun Tzu privind conflictele militare: ideal este să-ți înfrânghi adversarul fără să te angajezi efectiv în luptă; Kissinger scrie că obiectivul Beijingului nu este de a se ajunge la o confruntare decisivă ci „acumularea, cu răbdare, de avantaje relative”.

Tehnologia și Geopolitica

Un articol din *Foreign Affairs*, „Eroziunea avantajului tehnologic al Americii”¹⁷, evidențiază lentila îngustă, preponderent militară prin care Statele Unite privesc investițiile masive ale Chinei în tehnologie. În timp ce Occidentul privește avansul tehnologic spectaculos al Chinei aproape exclusiv din perspectivă militară, liderii de la Beijing privesc competiția geopolitică dintr-o perspectivă mult mai largă. „Demersul Chinei pentru a obține supremația tehnologică nu vizează doar obținerea unui avantaj pe câmpul de luptă; Beijingul schimbă însuși câmpul de luptă. China își imaginează o lume a competiției între marile puteri, în care nu trebuie trase focuri de armă. Supremația tehnologică îți oferă capacitatea de a domina infrastructura civilă de care ceilalți depind, oferind astfel o influență enormă. Aceasta este o

¹⁶Ross Babbage – „The West slumbers as its enemies run amok” în *The Standpoint*, <https://standpointmag.co.uk/the-west-slumbers-as-its-enemies-run-amok/>.

¹⁷Christopher Darby, Sarah Sewall, „The Innovation Wars - America’s Eroding Technological Advantage” în *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-02-10/technology-innovation-wars>.

motivație majoră din spatele sprijinului Beijingului pentru exporturile de infrastructură civilă de înaltă tehnologie. Țările care cumpără sisteme chinezești ar putea crede că primesc doar rețele electrice, tehnologie pentru sistemul de sănătate sau soluții de plată online, dar în realitate, toate acestea plasează o infrastructură națională critică și datele cetățenilor sub controlul Beijingului. Astfel de exporturi sunt calul troian al Chinei”.

În completare, o altă interesantă analiză, „From Lightbulbs to 5G, China Battles West for Control of Vital Technology Standards”¹⁸ din *Wall Street Journal*, discută strategia Beijingului de a-și impune până în 2035, termenul avansat în documentele oficiale, standardele proprii în domeniile cu care se va opera pe plan internațional cu noile tehnologii. Pentru că, spun autorii, cine va deține controlul asupra normelor industriale pentru telecomunicații, transportul energiei electrice și inteligența artificială își va asigura dominația globală.

Există totuși și semne privind existența unor contrareacții în Occident. La sfârșitul lunii septembrie 2021, oficiali ai Statelor Unite și Uniunii Europene au participat la prima reuniune a unui nou organism, *Consiliul pentru Comerț și Tehnologie SUA-UE (Trade and Technology Council)*¹⁹, la Pittsburgh. În declarația comună se subliniază obiectivele acestuia: „coordonarea abordărilor în domenii globale cheie din tehnologie, economie și comerț prin adâncirea cooperării transatlantice”. Cele 10 grupuri de lucru care vor fi înființate vor fi axate pe diferite teme majore; acestea vor viza utilizarea abuzivă a tehnologiei care amenință securitatea și drepturile omului, controlul exporturilor și examinarea investițiilor, cu scopul de a proteja companiile și consumatorii din Statele Unite și UE împotriva practicilor comerciale neloiale.

Noua competiție ideologică globală

Andrew Michta, decan al *College of International and Security Studies at the George C. Marshall European Center for Security Studies*, scrie într-un articol cu titlul sugestiv, „China's promise: A free market for unfree people”²⁰, că Beijingul, care utilizează inclusiv criza indusă de actuala pandemie pentru a promova modelul său de societate, reprezintă o

¹⁸Valentina Pop, Sha Hua, Daniel Michaels, „From Lightbulbs to 5G, China Battles West for Control of Vital Technology Standards” în *Wall Street Journal*, https://www.wsj.com/articles/from-lightbulbs-to-5g-china-battles-west-for-control-of-vital-technology-standards-11612722698?mod=hp_lead_pos10#comments_sector.

¹⁹EU-US Trade and Technology Council Inaugural Joint Statement, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_21_4951.

²⁰Andrew A. Michta, „China's promise: «A free market for unfree people»” în *Politico*, <https://www.politico.eu/article/chinas-promise-a-free-market-for-unfree-people/>.

enormă provocare ideologică pentru Occident. „China dispune de forța economică și toate celelalte resurse necesare pentru a deveni primul stat totalitar high-tech din istorie, punând democrația liberală în fața unei provocări ideologice substanțial mai importante decât cea reprezentată de propaganda sovietică în perioada Războiului Rece”. Beijingul propune la nivel global un model de societate în care calea către prosperitate nu mai este intrinsec asociată cu libertatea individuală.

Acest model contrazice la nivel fundamental mesajul principal pe care s-a bazat Occidentul în bătălia ideologică purtată cu sistemul sovietic - acela că libertatea este o condiție esențială pentru prosperitate. Problema este că în această confruntare în plan ideologic, lumea occidentală nu mai dispune de un mesaj la fel de coerent și de atractiv ca în perioada confruntării cu Uniunea Sovietică²¹. „Dimensiunea ideologică a acestei mari competiții geopolitice va crește în importanță, deoarece elitele din America au ajuns să pună sub semnul întrebării în ultimul deceniu principiile de bază ale proiectului democratic republican, cu degradarea ideii fundamentale de cetățenie în dauna celei de apartenență la categorii de rasă și de gen”, crede același Andrew Michta.

Asistăm oare la o nouă revoluție culturală radicală în America sau sunt doar excese de etapă, precum cele de acum cinci decenii? Cert este că există un curent având în avangardă mișcări neo-marxiste ca *Black Lives Matter* și *Antifa*, care beneficiază de o susținere semnificativă în mass-media, inclusiv la *New York Times*, *Washington Post* sau *CNN*, în marile campusuri universitare și în aripa radicală din Partidul Democrat, care își propune să transforme din temelii America, pe care o consideră un stat toxic, structural rasist (chiar Joe Biden a făcut trimitere la „rasismul sistemic” care ar exista în Statele Unite), a cărui implozie ar aplauda-o, facilitând astfel hegemonia globală a Chinei. După cum scrie Andrew Roberts, cel mai reputat biograf al lui Churchill, a dărâma statuile părinților fondatori ai Americii este „un prim pas al unui suicid național, nimic altceva decât o încercare de a nega orice noțiune că Statele Unite ar fi o țară construită pe idealurile de libertate, ca și ideea că America ar putea reprezenta în sine ceva bun”. Concluzionând, pesimist, „că nici o societate nu poate supraviețui unei astfel de credințe existențiale despre ea însăși, motiv pentru care actualul atac asupra

²¹Alexandru Lăzescu, „Viziunea chinezească asupra lumii” în *Ziarul de Iași*, <https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/viziunea-chinezeasca-asupra-lumii--271267.html>.

Părinților Fondatori este un semn inconfundabil al unei decadente periculos de autodistructive”²².

Într-o postare pe *Facebook*, Teodor Baconschi explică mecanismul prin care acționează acest curent progresist cu o reprezentare tot mai solidă și mai activă și la Bruxelles, care pe lângă faptul că induce tensiuni în societate, erodează masiv capacitatea de reacție a Vestul în competiția geopolitică cu Federația Rusă și cu Republica Populară Chineză. „Așa cum marxismul a pătruns în Rusia țaristă prin cercuri intelectuale burgheze - erau de altfel singurele material capabile să «dezbată idei noi» - tot așa neo-marxismul cultural pătrunde în Europa actuală printr-o burghezie academică prosperă, care înlocuiește internaționalismul proletar printr-un internaționalism global, multicultural. Noul front ideologic «progresist» e la fel de dogmatic și intolerant ca și strămoșul său cu trăsături leniniste. El taxează drept «fascism» orice atitudine care i se opune și reduce ideea europeană la propria agendă, fără alternativă”. Ceea ce nu înțeleg promotorii acestui demers de „uniformizare ideologică” la nivelul UE, asumat destul de explicit la Bruxelles, este că provoacă astfel tensiuni grave în interiorul Uniunii cu efecte greu de estimat. Pentru că, după cum subliniază Teodor Baconschi, deși „tabăra progresistă crede că va consolida proiectul UE dacă face o listă cu statele recalcitrante, care ar trebui «excluse», pentru că nu aderă unanim la ortodoxia corectitudinii politice întrucât nicăieri nu există unanimitate în jurul acesteia, mi-e teamă că UE nu va fi mereu mai puternică, așa cum ne dorim, ci tot mai divizată, deci mai slabă și irelevantă”.

Opinie împărtășită și de Damir Marusic, contributor la *American Purpose* și *senior fellow* al *Atlantic Council*, într-o postare pe *Twitter*, conform căreia „atunci când se va scrie istoria acestei perioade, nu Rusia va fi creditată cu ascensiunea iliberalismului pe întregul continent, ci mai degrabă elitele din Europa care nu au fost în stare să-și reexamineze prioritățile universaliste în fața unei nemulțumiri publice în creștere”.

Analizând presiunea enormă la care asistăm în Occident pentru rescrierea istoriei, o componentă esențială a fenomenului *woke*, a noii revoluții culturale, istoricul britanic Robert Skidlesky, crede că „deși optimiștii ar putea pretinde că este vorba de expresia unei sensibilități morale luminată, în fapt tot ceea ce vedem acum reflectă, de asemenea, un transfer dramatic de putere și influență de la civilizațiile occidentale la cele non-occidentale. Învingătorii de ieri și-

²²Andrew Roberts, „In toppling Thomas Jefferson, the woke mob has shown that it wants to destroy America itself” în *The Telegraph*, https://www.telegraph.co.uk/news/2021/11/24/toppling-thomas-jefferson-woke-mob-has-taken-aim-essence-america/?WT.mc_id=e_DM1527731&WT.tsrc=email&etype=Edi_FAM_New_ES&utm_source=email&utm_medium=Edi_FAM_New_ES20211125&utm_campaign=DM1527731.

au pierdut convingerile, în timp ce foștii învinși au convingeri pasionale față de istoria lor”²³. Tabloul este complet diferit în cazul principalului competitor strategic al Occidentului, China, unde, spune Jessica Chen Weiss de la Universitatea Cornell, „cetățenii chinezi se așteaptă în tot mai mare măsură ca guvernul lor să-și asume cu mândrie rolul de lider Mondial”.

Este această modificare a ordinii mondiale inevitabilă? Și dacă da, cât ar putea dura tranziția, cum se va face, în ce măsură ne va afecta și cum va arăta noul peisaj geopolitic? În astfel de situații e greu să ai certitudini. Se spune că deși istoria nu se repetă totuși rimează. De altfel, ar fi o probă de aroganță să credem că viitorul nu va fi modelat de aceleași forțe și fenomene turbulente care au acționat în trecut, în ciuda unei viziuni idilice contrare care pare să predomină printre elitele din Occident.

Ray Dalio, un celebru investitor de pe Wall Street, a studiat evoluțiile din istorie din ultimii 500 de ani, ascensiunea și decăderea imperiilor, războaiele, mișcările sociale, revoluțiile, perioadele de prosperitate și de depresie economică, impactul tehnologiilor disruptive. Drept consecință, el crede că pot fi identificate mari cicluri politice și economice de 50 - 100 de ani, cu perioade de tranziție de 10 - 20 de ani, care marchează modificări de substanță în peisajul geopolitic. În opinia sa, suntem în prezent exact într-un astfel de moment de inflexiune. „Ordinea mondială se schimbă acum rapid, într-o manieră cum nu s-a mai întâmplat niciodată în cursul vieții noastre, dar s-a întâmplat de multe ori înainte în istorie”²⁴. Iar asta se întâmplă, observă el, din cauza suprapunerii a trei evoluții disruptive simultane: 1. niveluri ridicate de îndatorare și rate extrem de scăzute ale dobânzilor, care limitează capacitatea băncilor centrale de a stimula economia; 2. decalaje mari de bogăție și diviziuni politice în interiorul țărilor, ceea ce stimulează ascendența conflictelor sociale și politice; 3. o putere mondială în ascensiune, China, care contestă actuala putere mondială existentă, Statele Unite. De la aceeași perspectivă istorică pleacă și Niall Ferguson care, într-un eseu²⁵ publicat în *The Economist* face o paralelă între dezintegrarea Imperiului Britanic și declinul accelerat actual al celui American. Premisa de bază a lucrării, deloc încurajatoare, este aceea că, de regulă, astfel de perioade nu sunt pașnice, au un ridicat potențial violent, destabilizator.

²³Robert Skidelsky – „History at the Barricades”, <https://www.project-syndicate.org/onpoint/uses-of-history-in-culture-wars-by-robert-skidelsky-2021-01>.

²⁴Ray Dalio, „Principles for Dealing with the Changing World Order: Why Nations Succeed or Fail”, Simon & Schuster, 2021.

²⁵Niall Ferguson, „On why the end of America's empire won't be peaceful” în *The Economist*, <https://www.economist.com/by-invitation/2021/08/20/niall-ferguson-on-why-the-end-of-americas-empire-wont-be-peaceful>.

IDR

Institutul Diplomatic Român

Bd. Primăverii nr. 17, sector 1, București, cod poștal 011972

E-mail: idr@idr.ro

Tel: +40 21 233.99.55

Fax:+40 21 233.99.77